

»To je bil predvsem napad kapitala«

Intervju z Bredo Pavlič

Abstract

“Above All, This Was an Attack by the Capital”: An Interview with Breda Pavlič

In the interview, Breda Pavlič, a critical researcher and associate of the UNESCO department for the free flow of information and communication policies in the eighties, talked about her path to the critical analysis of information and communication problems, the role of such analyses in the academic field of the time and in the political context of the Non-Aligned Movement and initiatives for a new information and communication order in UNESCO.

Keywords: UNESCO, New international information and communication order, Non-aligned movement, cultural imperialism

Povzetek

V intervjuju z Bredo Pavlič, kritično raziskovalko in delavko Oddelka za svoboden pretok informacij in komunikacijske politike Unesca v osemdesetih letih, smo se pogovarjali o njeni poti v kritično analizo informacijsko-komunikacijske problematike, vlogi te problematike v takratnem akademskem okolju in v političnem kontekstu gibanja neuvrščениh ter prizadevanjih za uveljavitev Nove informacijske in komunikacijske ureditve v okviru Unesca.

Ključne besede: UNESCO, Nova mednarodna informacijska in komunikacijska ureditev, gibanje neuvrščениh, kulturni imperializem

Breda Pavlič (Foto: Arhiv Brede Pavlič)

naj bi predvsem državam v razvoju omogočilo, da razvijajo avtohtone zmožnosti skladno z družbenimi potrebami svojega prebivalstva. Vendar je takšna vizija naletela na močan odpor vlad, nevladnih organizacij in zasebnih korporacij, predvsem tistih iz ZDA, ki so si postavile za cilj ustvarjanje *poenotnega* globalnega okvira za neovirano tržno ekspanzijo najmočnejših akterjev na hitro rastočem področju informacij in komunikacij.

Breda Pavlič je to dogajanje spremljala iz prvih bojnih vrst. Najprej v sodelovanju s kritičnimi raziskovalci predvsem v okviru mednarodnega komunikološkega združenja AIERI/IAMCR, ki so opozarjali na vztrajanje odnosov gospodarske in kulturne odvisnosti med nekdanjimi kolonijami in njihovimi kolonialnimi gospodarji, moč transnacionalnih korporacij, podrejanje informacij in komunikacij tržni logiki ter nevarnosti vzpona potrošniške družbe, nato pa kot zaposlena v Oddelku za svoboden pretok informacij in komunikacijske politike Unesca v ključnih trenutkih, ko sta vladi Ronalda Reagana in Margaret Thatcher z agresivno politiko, ki se ni ustavila niti pred protestnim izstopom iz Unesca, zadušili prizadevanja za drugačno informacijsko in komunikacijsko ureditev.

Za problematiko kulturnega imperializma, poglobljenja kulture in vloge transnacionalnih korporacij so jo senzibilizirale že zgodnje življenjske izkušnje, saj je kot najstnica v Mednarodni šoli v Indoneziji, kjer je njen oče služboval kot diplomat, spoznala »ameriški način življenja«, ki jo je sprva navdušil s hitro hrano, popularno glasbo in načinom oblačenja, a ji hkrati razkril veliko razliko med revnimi in bogatimi. Med študijem sociologije na ljubljanski Filozofski fakulteti, ko je s pomočjo antropološke literature raziskovala vlogo kulture v procesih kolonizacije, jo je pretresla vest o »krvavem vojaškem udaru« v Indoneziji, »ki so ga omogočile predvsem ZDA in Avstralija oziroma vladi teh dveh držav in tako imenovane multinacionalne – pravilneje: transnacionalne – korporacije.« Poleg potrebe po refleksiji teh dogodkov so jo do zanimanja za informacijsko-komunikacijsko dejavnost med študijem vodili predvsem *Elita oblasti* C. Wrighta Millsa, *Zdrava družba* Ericha Fromma in *Družba izobilja* Johna Kennetha Galbraitha.

Kako je potekala vaša vključitev v kritično komunikologijo?

Zelo pomembno vlogo je pri tem vsekakor imel Bogdan Osolnik. Naključje ali usoda je hotela, da je bil septembra 1968 v Ljubljani prvi mednarodni simpozij AIERI/IAMCR, *International Association for Mass Communication Research*, tedaj osrednjega mednarodnega združenja informacijsko-komunikacijskih raziskovalcev. Simpozij *Mass Media and International Understanding* (Množični mediji in mednarodno razumevanje, op. ur.) je organizirala tedanja FSPN – Fakulteta za sociologijo, politične vede in novinarstvo, sedanja

Fakulteta za družbene vede. Konkretnije, organizacijo tega dogodka, prvega na to temo v tedanji Jugoslaviji, so vodili Bogdan Osolnik, pokojni profesor France Vreg in prav tako že pokojni Tomo Martelanc. Sama sem takrat končevala študij sociologije na Filozofski fakulteti. Ker sem tekoče govorila in pisala angleško, francosko in srbo-hrvaško, me je Bogdan Osolnik povabil, da se vključim v delo pripravljalnega odbora tega simpozija. To je bila izjemno dragocena izkušnja, ki mi je omogočila, da sem prebrala številne strokovne prispevke iz različnih krajev sveta in iz različnih zornih kotov, ekonomskega, sociopolitičnega, psihološkega, antropološkega in tako naprej.

Med udeleženci simpozija so bili res ugledni strokovnjaki, na primer Jean Schwoebel, znani novinar francoskega *Le Monde*, profesor Juan Beneyto iz Španije, profesor William E. Porter iz ZDA, profesor Kaarle Nordenstreng iz Finske, urednik Dinker Rao Mankekar iz Indije, profesor Dallas Smythe iz Kanade – če omenim le te. Prijavljen je bil tudi znameniti profesor Herbert Schiller, ki pa je le nekaj dni pred začetkom simpozija žal sporočil, da se ga zaradi nesreče v družini ne more udeležiti. Glede na to da smo njegov pisni prispevek z naslovom *International Communications, National Sovereignty and Domestic Insurgency* (Mednarodne komunikacije, nacionalna suverenost in domač upor, op. ur.) že prejeli in je bil v vsakem pogledu *outstanding*, torej vreden posebne pozornosti, je organizacijski odbor odločil, da se njegov prispevek distribuira v pisni obliki, hkrati pa tudi predstavi v živo v nekoliko skrajšani obliki. In za to predstavitev je odbor izbral prav mene – takrat namreč še ni bilo videonagovorov. No, po tem nastopu se mi je osebno predstavil profesor Dallas Smythe, Schillerjev dolgoletni prijatelj, mi čestital in me vprašal, čemu se nameravam posvetiti po diplomi oziroma ali bi želela opraviti v tujini magistraturo s področja informacijsko-komunikacijske dejavnosti. Podobno vprašanje oziroma ponudbo sem naslednji dan dobila še od dveh ameriških profesorjev, to je Porterja z *University of Michigan* in Alexa Edelsteina z *University of Washington*. Po razmisleku sem se odločila za kanadsko univerzo, ki mi je prva zagotovila vpis v MA-program in delo ter skromno plačo raziskovalnega asistenta. To pa je bila hkrati odločitev za kritičen pristop v raziskovanju informacijsko-komunikacijskih institucij in procesov, ki je značilen za Schillerja, Smytha, Hamelinka, Toma Gubacka in njihove številne intelektualne dediče (Janet Wasko, Eileen Meehan, Oscar Gandy in drugi).

V Kanadi sem junija 1970 opravila magistraturo z obrambo magistrske naloge *The Self Consuming Consumer Society; The Effects of Consumption upon Education in Mass Society* (Samouničujoča se potrošniška družba; učinki potrošnje na izobraževanje v množični družbi, op. ur.). V tradiciji C. Wrighta Millsa, Fromma, Theodorja Veblena in drugih sem se osredinila na razcvet potrošniške družbe kot posledice nebrzdane komercializacije množičnih medijev. Pri nas v Jugoslaviji – pa tudi v tedanji Evropi – je bila reklamna dejavnost še v povojih. Zato me je severnoameriško množično potrošništvo – spodbujeno s komercializacijo medijev oziroma z vseprisotno reklamno dejavnostjo – precej šokiralo in povsem nepričakovano prebudilo spomin na izkušnje iz Indonezije. Izhajajoč iz trditev predvsem ekonomistov, da sta množično potrošništvo in reklamna dejavnost nujna, saj pomagata podjetjem, tovarnam in tako naprej, da uspešno delujejo, sem se v svoji nalogi vprašala: za kakšno človeško (individualno in kolektivno) ceno? Kakšne so dejanske posledice takšnega razvojnega modela za človekovo okolje in za temeljne vrednote neke družbe, na primer pri vzgoji otrok, njihovega odnosa do življenja in narave, do čuta odgovornosti, varčnosti, solidarnosti z drugimi ljudmi in ne nazadnje z drugimi bitji na Zemlji? Dve leti pozneje, leta 1972, ko sem že delala na FSPN kot asistentka pri profesorju Vregu, sem magistraturo nostrificirala z dodatnim, torej drugim delom naloge, ki je zadevala potrošništvo v Jugoslaviji.

Potem ste delali na FSPN in bili dejavni v AIERI/IAMCR?

Tako je. V letih 1970–1980 sem bila zaposlena na FSPN, kjer sem leta 1977 pod mentorstvom pokojnega profesorja Vlada Benka in somentorstvom profesorja Vrega opravila doktorat, nato pa še docenturo. Leta 1978 sem bila šest mesecev gostujoča profesorica v Komunikacijskem

oddelku *University of Illinois, Urbana-Champaign*, kjer sem sodelovala predvsem s profesorjem Tomom Gubackom. Ponujeno mi je bilo celo, da tam nadaljujem svojo akademsko pot, vendar sem se odločila za vrnitev v Evropo oziroma Slovenijo. Dve leti pozneje pa sem se na lastno željo zaposlila v Centru za proučevanje sodelovanja z deželami v razvoju, ki ga je vodil dr. Boris Cizelj, ker je njihov program bolj ustrezal moji raziskovalni usmerjenosti k deželam v razvoju in h gibanju neuvršenih. Hkrati sem do leta 1983 opravljala še nekatere pedagoške obveznosti na FSPN, predvsem mentorstvo pri diplomskih nalogah. Vzporedno s tem sem bila seveda še naprej zelo dejavna v AIERI/IAMCR, kjer sem kakih pet let bila celo predsednica sekcije za mednarodno komuniciranje. Zahvaljujoč temu sem spoznala še veliko drugih izjemnih raziskovalcev informacijsko-komunikacijske dejavnosti, npr. Georgea Gerbnerja, Rito Cruise O'Brien, Jamesa D. Hallorana, Grahama Murdocka, Petra Goldinga, Gertrude R. Robinson, Tapio Varisa, Antonia Pasqualia in druge. Takrat se je v AIERI/IAMCR začel uveljavljati tudi kolega dr. Slavko Splichal, sicer moj sotrpin – v starem poslopju fakultete sva deset let sobivala v zelo skromnem, s cigaretami zastrupljenem kabinetu –, ki je sčasoma postal eden najbolj spoštovanih komunikologov tudi v svetovnem merilu in, povsem zaslužno, član SAZU.

Na ravni tedanje Jugoslavije pa sva bila z Bogdanom Osolnikom zelo aktivna ne le v Jugoslovanski nacionalni komisiji za sodelovanje z Unescom, temveč tudi pri integriranju informacijsko-komunikacijske problematike v politiko gibanja neuvršenih držav in v stališča Skupine 77. Če dovolite kratek medklic: obe formaciji sta vključevali skorajda celoto tako imenovanih držav v razvoju oziroma vse nekdanje kolonizirane države Afrike, Azije, Latinske Amerike in Karibov. Njihovo povezovanje v politično gibanje je bilo resnično velik zgodovinski korak naprej, ki se je začel prav v Indoneziji leta 1955, ko je tedanji predsednik Ahmed Sukarno, ki ga je moj pokojni oče, dr. Stane Pavlič, osebno zelo dobro poznal in z njim sodeloval, organiziral znamenito bandunško konferenco. Povrh vsega je bil Bogdan Osolnik prav takrat član ugledne Unescove MacBridove komisije – po imenu njenega irskega predsednika, nobelovca Seana MacBrida – jaz pa sem mu občasno pomagala.

V tem času sta s Ceesom Hamelinkom skupaj napisala študijo na zahtevo Unesca. Kako je do tega prišlo?

V sedemdesetih letih prejšnjega stoletja sta se gibanje neuvršenih in skupina 77 v okviru sistema OZN močno zavzemali za vzpostavitev Nove mednarodne ekonomske ureditve, *NIEO: New international economic order*, ki bi bila bolj pravična do manj razvitih držav, torej do tako imenovanih držav v razvoju. Postajalo je namreč vse bolj očitno, da so nekdanje kolonije resda formalnopravno in politično osvobodjene nekdanjih gospodarjev, vendar so v gospodarskem, trgovinskem in tehnološkem pogledu še vedno močno odvisne od bogatih, razvitih držav, torej od nekdanjih kolonialnih gospodarjev. In ne le to, številne analize so že takrat kazale, da se v obstoječih razmerah še bolj pogloblja prepad med razvitimi in nerazvitimi državami. Pravkar rečeno je seveda zelo groba obrazložitev. O vsem tem sicer obstaja obilna literatura, v številnih jezikih. Priporočam na primer knjigo *The New International Economic Order; Confrontation or Co-operation between North and South?* (Nova mednarodna gospodarska ureditev; spopad ali sodelovanje med severom in jugom, op. ur.), ki sta jo uredila Karl Sauvant in Hajo Hasenpflug.

Kritično usmerjeni informacijsko-komunikacijski raziskovalci, kot so kot Schiller, Smythe, Hamelink in drugi, so kmalu opozorili na tesno povezanost oziroma soodvisnost informacijsko-komunikacijskega razvoja na eni strani in celotnega gospodarskega razvoja na drugi. Za uspešno uveljavitev nove mednarodne gospodarske ureditve, NIEO, je torej bilo nujno sočasno uveljaviti tudi novo mednarodno informacijsko-komunikacijsko ureditev, NIICO, upoštevajoč še posebno intenziven razvoj digitalne info-komunikacijske tehnologije in njen prodor v vse pore sodobnega življenja, v trgovino, bančništvo, izobraževanje in tako naprej. Na politični ravni je bila ta temeljna soodvisnost prvič uradno predstavljena na konferenci neuvršenih držav o informacijsko-komunikacijski dejavnosti, ki je potekala februarja 1977 v Tunisu. Tam

so postavili tudi temelje tako imenovanega tiskovnega *poola*, to je konkretnega, dnevnega sodelovanja med tiskovnimi agencijami neuvrščenih in drugih držav v razvoju, ki ga je dolga leta koordinirala Jugoslovanka tiskovna agencija Tanjug. Hkrati pa je prav uspeh srečanja v Tunisu spodbudil predstavnike neuvrščenih držav, da s pomočjo številnih kritičnih raziskovalcev iz AIERI/IAMCR, zlasti Kaarla Nordenstrenga, Rafaela Roncagliola, Osolnika in drugih, predlagajo vključitev NIEO-NIICO problematike v Unescov program.

Osebo sem to problematiko obdelala v svoji doktorski disertaciji s posebnim poudarkom na kritični obravnavi transnacionalnih korporacij. Namreč, med večletnim delom na disertaciji je bil septembra 1973 še en krvav prevzem oblasti, tokrat v Čilu, ki so ga spodbudili tako rekoč isti akterji kot indonezijskega: velike transnacionalne korporacije – tokrat še zlasti komunikacijski gigant ITT – znova s podporo ameriške vlade. Pri tem so umorili demokratično izvoljenega predsednika Salvadorja Allendeja (ki je eno leto prej javno, na generalni skupščini OZN, opozoril na veliko nevarnost vmešavanja transnacionalnih korporacij) in na desettisoče študentov, intelektualcev – kratka, najnaprednejših ljudi Čila.

Kakorkoli, leta 1980, kmalu po generalni konferenci Unesca v Beogradu, sem prejela ponudbo sekretariata Unesca – konkretnije direktorja komunikacijskega oddelka, Egiptčana Hamdija Kandila –, da napišem študijo o povezavi med NIEO in NIICO. Za soavtorja sem takoj povabila profesorja Ceesa Hamelinka z Univerze v Amsterdamu, ki je med prvimi kritično proučeval vlogo sodobne informacijsko-komunikacijske tehnologije v globalnem pretoku trgovine, financ, oz. *transborder data flows* (čezmejni podatkovni tokovi, op. ur.) in še posebej, kako vse to povečuje že tako veliko moč transnacionalnih oziroma multinacionalnih korporacij. V angleščini je izšlo pod naslovom *The New International Economic Order: Links between Economics and Communications* (Nova mednarodna gospodarska ureditev: povezave med ekonomijo in komunikacijami, op. ur.). V španščini je študija doživela celo dva ponatisa, bila pa je tudi prevedena in objavljena v srbo-hrvaščini.

V tem obdobju sem se udeležila tudi nekaterih strokovnih sestankov in na dveh od teh bila celo izvoljena za predsedujočo. Potem pa je leta 1982 prišlo vabilo iz Unescove centrale v Parizu, naj kandidiram za mesto višje strokovne sodelavke v komunikacijskem oddelku, oz. natančneje v oddelku za svobodni pretok informacij in komunikacijske politike (*Free Flow of Information and Communication Policies*). Bil je seveda mednarodni razpis, na katerega se nas je prijavilo 92 kandidatov z vseh celin. Izbirni postopek je trajal več kot eno leto. Da so nazadnje izbrali prav mene, sem izvedela decembra 1983, ko sem od tedanjega od tedanjega generalnega direktorja, Senegalca Amadouja Mahtarja M'Bowa, prejela uradno pismo o imenovanju. Tri mesece pozneje sem začela delati v Parizu. V komunikacijskem oddelku sem nato delala šest let, do jeseni 1989, ko me je novi generalni direktor, Federico Mayor Zaragoza, imenoval za svojo predstavnico v Kanadi, s sedežem v prestolnici Quebeca, kjer sem bila naslednja malo manj kot štiri leta. Potem, ob vrnitvi na sedež Unesca v Parizu, pa mi je Mayor določil nove, zelo zahtevne naloge na področju svetovne dediščine, ki sem jih z veseljem opravljala še dolga leta, vendar so me, žal, povsem oddaljile od informacijsko-komunikacijske raziskovalne dejavnosti.

Lahko podrobneje opišete delo komunikacijskega oddelka Unesca v obdobju, ko ste delali v njem?

Od tedaj je minilo že veliko, veliko let, vendar ga v grobem še lahko orišem. Spomladi leta 1984, ko sem začela delati v Parizu, je bil komunikacijski sektor samostojen (nekaj let pozneje je bil priključen sektorju kulture) in je imel tri stebre: oddelek za svobodni pretok informacij in komunikacijske politike, oddelek za komunikacijski razvoj in nekoliko bolj avtonomen mednarodni program za razvoj komunikacij (IPDC). Zadnja dva sta bila osredinjena na praktično-tehnično in izobraževalno dejavnost, kot je na primer usposabljanje informacijsko-komunikacijskih tehnikov in strokovnjakov v manj razvitih državah, izobraževanje novinarjev, radijskega in TV-osebja in podobno. Naš oddelek, ki ga je za Egiptčanom Kandilom nekaj let vodil odlični

britanski strokovnjak Alan Hancock, pa je bil osredinjen na spodbujanje raziskovalne dejavnosti na področju informacijsko-komunikacijskih dejavnosti po vsem svetu. Na podlagi določil oziroma odločitev generalne konference, to je predstavnikov vseh 199 držav članic Unesca, ki vsaki dve leti odločajo o programu in proračunu te mednarodne organizacije, smo bili funkcionarji oddelka bili določeni za uresničevanje teh odločitev. Da na primer organiziramo strokovna posvetovanja, izobraževalne seminarje, izdelavo zahtevanih študij in tako naprej v sodelovanju z najboljšimi univerzitetnimi in drugimi institucijami po vsem svetu, seveda ob nenehnem upoštevanju geopolitične, kulturne in spolne raznolikosti.

V okviru tega sem bila zadolžena za takrat najbolj vročo, če ne kar eksplozivno problematiko: uresničitev Nove mednarodne informacijsko-komunikacijske ureditve kot enega temeljnih priporočil kontroverznega poročila MacBridove komisije. Tako sem že v prvih dneh po prihodu v Unesco morala pripraviti osnutke pisem, ki jih je podpisal tedanji generalni direktor M'Bow, v odgovor britanskemu parlamentu glede Unescovega stališča do NIICO. To je bilo seveda povezano z odločitvijo tedanje vlade Ronalda Reagana, da ZDA izstopijo iz Unesca, pod pretvezo da je NIICO namenjen uvajanju državnega nadzora nad mediji, kar naj bi onemogočilo »svoboden pretok informacij«. Tedanja britanska vlada Margaret Thatcher, ki je bila tesno povezana z Reaganovo administracijo, je seveda takoj prav tako napovedala svoj izstop iz Unesca, vendar je sprva vodstvo Unesca še upalo, da bo dosežen kompromis. Žal se to ni zgodilo in Unesco je tako izgubil tretjino svojega proračuna. Takšne finančne razmere so trajale vse do ponovne vrnitve ZDA in Velike Britanije v Unesco, to pa je bilo šele v prvih letih tega stoletja.

Če strnem, bi rekla, da je v tistem času Unescov sekretariat ves čas deloval tako rekoč med dvema ognjema, na hladnojnem ozračju nenehnega merjenja moči in celo spopada med Zahodom in Vzhodom oziroma med ZDA in Sovjetsko zvezo. Hkrati pa smo bili prav tako nenehno ujeti v konflikt Sever–Jug, ki je dejansko bil spopad med upravičenimi pričakovanji držav v razvoju in takratnim umeščanjem korporacijsko-kolonialne ureditve, ki se je kmalu zatem razplamtela in zajela ves svet – kot to danes lepo vidimo.

Približno v tem času je prišlo tudi do terminološkega premika iz »mednarodne« v »svetovno« ureditev. Sprva se je govorilo o Novi mednarodni informacijski in komunikacijski ureditvi (NIICO), potem pa vse bolj o Novi svetovni informacijski in komunikacijski ureditvi (NWICO). Lahko podrobneje pojasnite implikacije tega premika?

Ta premik je v Unescu nastal iz povsem političnih razlogov. Neuvrščene države so dosledno uporabljale pojem *mednarodna*, torej med narodi, kot na primer mednarodno sodelovanje, kar pomeni, da različne nacije/narodi medsebojno sodelujejo. Poudarek je bil na vlogi nacije, oziroma na nacionalni suverenosti. Za Zahodno Evropo in ZDA pa je bil ta poudarek nesprejemljiv, češ da preveč poudarja vlogo države, pri čem so se bale legitimizacije državnega nadzora nad informacijami, misleč predvsem na sovjetski model. Po dolgih in napornih razpravah je Unesco končno sprejel besedo *svetovna* ureditev kot bolj sprejemljivo za vse, čeprav je to – kot se je pozneje izkazalo – vplivalo tudi na nadaljnjo usodo samega koncepta pravičnejše mednarodne ureditve. In tako smo sčasoma res dobili novo svetovno ureditev, vendar to, sedanjo, ki služi predvsem nebrzdanemu globalnemu širjenju vladajoče neoliberalistične dogme kot edine mogoče ureditve. Torej nove svetovne informacijsko-komunikacijske in nove gospodarske ureditve, ki služita predvsem transnacionalnemu velekapitalu, in potemtaka še intenzivnejšemu, če ne tudi brutalnejšemu, planetarnemu izkoriščanju delovne sile in naravnega bogastva.

Doktrina o prostem pretoku informacij, ki je nekakšen antipod poudarka na nacionalni suverenosti, ki ga implicira izraz mednarodna informacijska in komunikacijska ureditev, pa je precej starejša, kajne?

Res je. Ta doktrina je nastala kmalu po drugi svetovni vojni. Sprva je zvenela zelo obetavno, vendar je resnejše raziskovalno delo prav kritičnih komunikologov od 60. let naprej kmalu opozorilo na problematičnost te doktrine. Kajti v tehnični in gospodarski realnosti tedanjega sveta

– tu mislim predvsem na že takrat viden prepad med industrijsko razvitimi državami Zahoda in Severa na eni strani in množico industrijsko nerazvitih ali komaj razvitih držav na drugi – je ideal povsem svobodnega pretoka informacij dejansko le krepil neenakopravnost med državami. Zato je Unesco v ostrih razpravah v zvezi z MacBridovim poročilom kot kompromisno rešitev vnesel izraz »svoboden in uravnotežen pretok informacij« (*a free and balanced flow of information*). To pa je posledično zelo otežilo delo v našem oddelku, ker so takšne kompromisne rešitve lepo videti na papirju oziroma v sklepnih dokumentih mednarodnih organizacij, v praksi pa dejansko nič ne pomenijo. Kaj naj bi bil uravnotežen pretok informacij oziroma kdo naj presoja o tem? Sčasoma smo razumeli, da je to pravzaprav le nekakšen časten izhod iz nastalega položaja, nekakšen *face-saving device* za neuvrščene in druge države v razvoju, kajti prvoten koncept nove mednarodne informacijsko-komunikacijske ureditve je bil že povišen.

Ampak na generalni konferenci Unesca leta 1980 so bila priporočila MacBridove komisije soglasno sprejeta.

Imate prav. Vendar problem tiči v pojmu soglasje oziroma konsenz. M'Bow, ki je takrat še bil generalni direktor Unesca, je bil znan kot človek konsenza. Izhajal je iz afriške kulture, v kateri je konsenz temelj plemenskega sožitja. Temu pravijo *palabra*, uporablja pa se, ko pride do resnega razhajanja interesov med člani nekega plemena, vasi in podobno. Takrat se vodilni člani – pogosto pretežno moški – posedejo v krog in se pogovarjajo tako rekoč do onemoglosti, vse dokler ne najdejo kompromisne rešitve oziroma konsenza, pri katerem se vsak delno odpove svoji zahtevi, stališču, da se tako približa drugemu. To je bistvo pogajanja. Zato so tako rekoč vsi dokumenti mednarodnih organizacij pogosto težko berljivi, kajti odsevajo prav to iskanje konsenzualnega stališča, v katerem je vsaka beseda stokrat pretehtana. Končni izdelek pa je pogosto celo kontradiktoren in kot takšen težko izvedljiv v praksi. To smo seveda najbolj občutili v sekretariatu, ko smo po generalni konferenci morali uresničevati njene sklepe in določila v sodelovanju s konkretnimi izvajalci, na primer z univerzami, nevladnimi organizacijami, posameznimi strokovnjaki in tako naprej.

Čeprav me je, ko sem bral besedilo MacBridovega poročila, v katerem so res vidne tudi sledi kompromisa, presenetilo, kako odkrito se v resnici postavi na stališče držav v razvoju. Zdi se mi izjemno radikalno, ko govori recimo o komercialni cenzuri, ko napada doktrino prostega pretoka informacij.

Člani MacBridove komisije, kot veste, so bili zelo ugledni ljudje z velikimi izkušnjami. Izhajali so iz realnih ocen tedanjega položaja v svetu. Na primer, znani kolumbijski pisatelj in nobelovec Gabriel Garcia Marquez je bil po poklicu najprej novinar. Kot tak je dolga leta delal v latinskoameriških državah, ki so vse v nekem zgodovinskem obdobju trpele zaradi ne le ameriškega, ampak tudi španskega, francoskega, britanskega in nemškega vmešavanja v njihovo gospodarstvo in politiko. Kot verjetno veste, je do nedavnega veljalo, da je Latinska Amerika dvorišče ZDA, kot so to sami poimenovali, drugače rečeno, da je interesna sfera ZDA, v katero se nihče ne sme vmešavati, prav tako kot je nekoč bila vsa Vzhodna Evropa interesna sfera Sovjetske zveze. Zato je povsem razumljivo, da sta Garcia Marquez in Juan Somavia iz Čila, ki je bil prav tako član MacBridove komisije, zdaj pa že dolga leta odličen generalni direktor Mednarodne organizacije dela, ILO, v Ženevi, zagovarjala stališča in potrebe takrat še obubožanih latinskoameriških držav. Podobna stališča so imeli seveda tudi drugi člani komisije, zlasti iz Afrike in Azije.

Pa še vsa ta stališča, po pravici povedano, so bila dokaj diplomatsko izražena. Po oceni iz akademskih krogov, zlasti kritičnih komunikologov iz AIERI/IAMCR, je bilo MacBridovo poročilo dokaj razvodenelo, torej premalo radikalno. To je razvidno iz zbornika *Communication in the Eighties: A Reader of the MacBride report*, ki ga je uredil Cees Hamelink. Vendar, kot je bilo že rečeno, je bilo tudi objavljeno diplomatsko MacBridovo poročilo nesprijemljivo za ameriške in britanske medije, korporacije in ne nazadnje vlade obeh držav.

Potem je sledil povsem usklajen, brezkompromisen napad na M'Bowa osebno – klasičen primer medijskega umora osebnosti, *character assassination* – in seveda Unesco v celoti. V resnici je bil tudi nekoliko prikrit napad na sam sistem OZN oziroma na multilateralno sodelovanje, ki ga ZDA odkrito zaničujejo, ker je v bilateralnih odnosih laže vplivati na sogovornika, da ne omenjam korupcije in celo izsiljevanja.

Tu kaže spomniti tudi na pomembno vlogo, ki so jo v tej gonji proti Unescu imele nekatere zelo bogate in močne, predvsem ameriške nevladne organizacije. Predvsem Heritage Foundation, in z njo povezana World Press Freedom Organization. Obe sta ideološko strahotno zadržiti. Imajo se za nosilce vrednot prvih priseljencev na ameriška tla. Med njimi je veliko rasistov, in seveda zapriseženih antikomunistov, antimarksistov in podobno. Najbolj zagamani Američani, ki sem jih srečala v življenju. Imajo pa velikanska finančna sredstva in velik vpliv na ameriški kongres. Na komunikacijskem oddelku smo imeli opravka predvsem z World Press Freedom Organization in s prav tako nepopustljivo International Federation of Editors, ki je združevala lastnike časopisnih hiš. Njihovi predstavniki so bili pogosto na vratih naših uradov in so neutrudno spraševali, vrtali in iskali različne dokumente, osnutke besedil in podobno. Na drugi strani pa je prav tako skrbno bedel nad nami ruski KGB. Prisotnost teh vsiljivcev si lahko preživel le v dobri ekipi, ki jo je naš oddelek res imel, kjer je bila visoka stopnja medsebojnega zaupanja. Pa še veliko smisla za humor. Na srečo je novembra 1989 padel berlinski zid, potem pa še Sovjetska zveza – tako smo se rešili vsaj prisotnosti KGB. Ameriška Heritage pa se ni umaknila. Nadaljevala je svoj nadzor – postali so pravi hišni inventar Unesca.

Kakšen je bil odziv novinarjev na MacBridovo poročilo? Ko sem brskal po virih, me je kar šokirala ta denunciantna kampanja, ki je potekala, kjer so se sistematično širile laži, pod katere so se podpisali tudi številni ugledni novinarji, uredniki, novinarska društva, mediji. In ena takšnih pogostih laži, ki sem jih zasledil, je bila, da komisija predlaga uvajanje licenc za novinarje, čeprav v poročilu jasno piše, da se komisija zaveda nevarnosti in zato tega ne bo predlagala. In šokiralo me je, kako hitro so ljudje, ki naj bi objektivno poročali, zastavili svoja imena za takšno umazano kampanjo.

Novinarji so bili precej razklani. Tisti, ki so bili člani International Federation of Journalists, v kateri je bil zelo dejaven tudi Kaarle Nordenstreng, so razumeli in podpirali MacBridovo poročilo. Vendar so bili včasih očitno pod vplivom vzhodnih držav oz. tedanje Sovjetske zveze. Na drugi strani, kot rečeno, pa so zahodni novinarji pretežno soglašali s stališči World Press Freedom Organization in International Federation of Editors. Ti so pogosto izkrivljali, verjetno namenoma, M'Bowove izjave, ali pa so citirali zunaj konteksta. In ko je bilo neko besedilo enkrat izkrivljeno, so ga potem naprej posredovali vsi *syndicated* časopisi (časopisi, ki del svoje vsebine, vnaprej pripravljene, kupujejo od drugih ponudnikov, op. ur.), torej velik del lokalnih dnevnikov v ZDA. Večini se niti sanjalo ni, kaj Unesco sploh je, kaj šele, da bi poznali njegov program in dejavnosti. A kljub temu so vsi po vrsti napadali Unesco v imenu vedno priložnega davkoplačevalca in na veliko pisali o *taxpayers' money*. Spopad je res bil hud. Človek šele zdaj vidi, kako globoko je vse to šlo. To je bil predvsem napad kapitala, ki na tem področju res ni hotel dovoliti, da se kdorkoli vmešava. Naš oddelek je veliko časa porabil za pisanje demantijev in obrazložitev, a vse to ni nič pomagalo. Veliki kapital je preprosto poskušal preprečiti, da se države v razvoju samoorganizirajo na tem področju. To je postalo očitno, ko je bil ustanovljen tiskovni *pool* neuvrščenih držav, potem pa še bolj, ko so bila ustanovljena regionalna združenja novinarjev in tiskovnih agencij Latinske Amerike, Afrike in Azije in je začelo delovati tako imenovano sodelovanje Jug-Jug, *South-South co-operation*. Tega pa zahodne agencije res niso prenesle.

Tema je res zanimiva, pred kratkim sem govoril s kolegico v Bruslju, ki se ukvarja s temi vprašanji ... Med drugim je souredila knjigo o NWICO in o prehodu v WSIS (*World Summit on the Information Society*). Omenila je, da so hoteli zadevo predstaviti tudi na Unescu, a

so jih zavrnilo, češ: »Karkoli ima kakršnokoli zvezo z NWICO, nima tukaj kaj početi.« Gre že za skrajnost, to je potem neposredna cenzura.

Ja, tako daleč je to šlo. To se je začelo pod Mayorjem, ki je bil izvoljen leta 1987. Takrat je naš oddelek dobil nalogo, da moramo najti ustrežne rešitve, bilo je rečeno: »*We have to find a way out.*« Šlo je namreč za biti-ali-ne-biti celotnega Unesca. Obstajala je resna nevarnost, da bo vsa organizacija, torej vsi njeni številni programi, na primer izobraževanje, znanost, kultura in podobno, trpela zaradi tega. Govorilo se je že, da bo tudi Kanada izstopila iz Unesca – torej, po ZDA, Veliki Britaniji in Singapurju –, kar se na srečo ni zgodilo. Prav to je bila moja glavna naloga, ko me je leta 1989 Mayor poslal v Kanado. Takrat smo torej začeli blažiti retoriko in v pripravah novega dveletnega programa in proračuna nismo eksplicitno govorili o NWICO. Smo pa nadaljevali z izobraževanjem novinarjev in drugih informacijsko-komunikacijskih strokovnjakov, s tehnično pomočjo manj razvitim državam in s preoblikovanim raziskovalnim programom.

Je MacBridovo poročilo še vedno tabu v Unescu? Prav tako, o NWICO se v znotraj Unescu sploh več ne govori?

Popolnoma nič. Kot da ga nikoli ne bi bilo. Izbrisano je ne le iz sedanjega programa in proračuna Unesca, temveč celo iz institucionalnega spomina. Res žalostno. Zato sem bila prijetno presenečena, ko je Slavko Splichal pred nekaj leti v Fiesi organiziral mednarodno okroglo mizo na to temo. Bila je 25. obletnica objave MacBridovega poročila. Prispevki udeležencev tega posveta so me močno impresionirali in po svoje prepričali, da vse nekdanje prizadevanje le ni bilo zaman.